

Een plek voor moskee, mandir en migrantenkerk in Den Haag?

Ruimte voor gebed

Het religieuze leven in Den Haag is even veelkleurig als haar bevolking. Naast de Nederlandse rooms-katholieke en protestants-christelijke geloofsgemeenschappen komen 'oude' en 'nieuwe' migranten op meer dan 125 locaties bij elkaar voor gebedsdiensten. Op de geschiktheid van deze nieuwe gebedsruimten valt het nodig aan te merken. Om dit te verbeteren, kan de gemeente Den Haag een belangrijke bijdrage leveren, al zijn er diverse beperkingen.

Joost Bos

Regioplan Beleidsonderzoek, Amsterdam

Foto's: Ellen Houtman, Den Haag

de Haagse 'migrantenvolking' bestaat voor een groot deel uit de zogenaamde klassieke migrantengroepen: bijna een kwart van de Hagenaars is van Surinaamse, Antilliaanse, Marokkaanse of Turkse afkomst. Naast deze bevolkingsgroepen is tien

procent afkomstig uit overige niet-westerse landen. Indonesiërs, Pakistani, Ghanezen, Chinezen, Egyptenaren en Irakezen vormen hierbinnen de grootste groepen. Ten opzichte van de autochtone Haagse bevolking zijn allochtone Hagenaars vaker religieus. Ook bezoeken religieuze allochtone Hagenaars frequenter een gebedsruimte dan autochtone religieuzen. Vooral Turken en Marokkanen bezoeken relatief vaak de moskee (respectievelijk 51 en 35 procent).¹ Niet alleen voor deze klassieke migrantengroepen maar ook en vooral voor veel kleinere 'nieuwe' migrantengemeenschappen spelen gebedsdiensten een belangrijke rol.

Voor migranten kan de gebedsruimte niet alleen een religieuze maar ook een sociaal-culturele functie hebben. Door moskeeën, mandirs en migrantenkerken worden activiteiten georganiseerd die van belangrijke sociale waarde kunnen zijn. Zo worden voor de eigen gemeenschap activiteiten georganiseerd als de opvang van nieuwkomers, taallessen en begeleiding op de arbeidsmarkt. Niet alleen organiseren en faciliteren religieuze organisaties maatschappelijke activiteiten, ook bieden zij voor de geloofsgemeenschap een plek voor ontmoeting en culturele festiviteiten. Voor vooral nieuwe migrantengroepen fungeert een religieuze organisatie als bindmiddel en sociaal vangnet.

Voor vooral nieuwe migrantengroepen fungeert een religieuze organisatie als bindmiddel en sociaal vangnet

De gemeente Den Haag wordt geconfronteerd met onvrede vanuit de migrantengemeenschap over een tekort aan en een slechte kwaliteit van gebedsruimten.

De gemeente erkent het belang van gebedsruimten voor de eigen bevolking en de bijdrage die deze kunnen leveren aan het voorzieningsniveau en de leefbaarheid in de buurt. Zij heeft echter een aantal keer in de situatie gezeten waarin zij desondanks vanuit een ruimtelijkeordenings-

belang en als verantwoordelijke voor brandveiligheid handhavend heeft ingegrepen. Een aantal gebedsruimten is door de gemeente gesloten. Ten behoeve van het aanscherpen van haar beleid heeft de gemeente Den Haag Regioplan gevraagd een onderzoek te doen naar de huisvestingsbehoefte van religieuze (migranten)organisaties en de mogelijkheden hieraan tegemoet te komen. Dit heeft voor het beleid van Den Haag een aantal aanknopingspunten opgeleverd die ook in de problematiek in andere grote en middelgrote steden bruikbaar kunnen zijn.

Doorgroeien en overleven

Uit het onderzoek onder de religieuze migrantenorganisaties in Den Haag blijkt een grote ruimtebehoefte. Tussen de twintig en veertig procent van zowel de gevestigde religieuze organisaties als de nieuwe religieuze organisaties heeft meer of minder urgent ruimtebehoefte.² Deze behoefte is min of meer vergelijkbaar met die van doorstromers en starters op de woningmarkt: de gevestigde religieuze organisaties wensen meer en betere ruimte, terwijl veel nieuwe migrantenkerken bovenal een 'eigen plek' wensen. De gevestigde moskeeën en mandirs ambiëren bovendien vaker een (te ontwikkelen) nieuwbouwpand. De vaak kleinere nieuwe migrantenkerken richten zich meer op bestaande gebouwen. De behoefte in aantal vierkante meter vloeroppervlak laat zich echter in veel gevallen moeilijk kennen: wensbeelden, ambities en reële behoeftes van religieuze organisaties lopen soms door elkaar.

De Haagse moslim- en hindoe-organisaties hebben nu een aantal decennia een plaats in de Haagse samenleving. In

Een goed gevulde gebedsruimte.

circa veertig moskeeën, tien mandirs en twee Sikttempels in Den Haag worden gebedsdiensten georganiseerd. Veel organisaties vinden hun oorsprong in de Turkse en Marokkaanse gastarbeidersgemeenschap en de Surinaamse migrantengemeenschap. Met beperkte financiële middelen en beperkte ambities zijn vanaf de jaren zeventig gebedshuizen gerealiseerd in wijken waar een groot deel van de geloofsgemeenschap woonde. In vooral de Schilderswijk en Transvaal werden voormalige school- en verenigingsgebouwen, bedrijfspanden en woningen geschikt gemaakt en betrokken. Een aantal van de organisaties lijkt nu uit haar jas te groeien. De beschikbare vloeroppervlakte voor gebed is op wekelijkse piekmomenten te klein. Bovendien zijn de sociale activiteiten die naast de gebedsdiensten worden georganiseerd, niet of moeilijk op de locatie onder te brengen. Ook bestaat er bij enkele organisaties behoefte aan een volwaardig en als gebedsruimte herkenbaar pand. Een groei van de geloofsgemeenschap, een uitbreiding van het aantal activiteiten en een wens 'zichtbaar', op maat en in een kwalitatief goed pand gehuisvest te zijn, liggen ten grondslag aan een huisvestingsbehoefte van een aantal Haagse moskeeën en mandirs.

De circa 75 religieuze organisaties van nieuwe migranten uit Azië, Zuid-Amerika en Afrika bevinden zich in min of meer dezelfde positie als waarin veel Marokkaanse, Turkse en Surinaamse organisaties zich bevonden in het begin van hun bestaan. Met een achterban met een laag inkomen, een beperkte kennis van de Nederlandse wet- en regelgeving en weinig kennis van de Haagse onroerendgoedmarkt, moet een plaats gevonden worden. Een deel van de

migrantenkerken is hier redelijk goed in geslaagd. Rooms-katholieke migrantenkerken hebben aansluiting gezocht bij Haagse rooms-katholieke gemeenten en kunnen gebruik maken van ruimte in hun kerkgebouwen of organiseren gezamenlijke diensten. Een aantal andere, met name Afrikaanse kerken, huurt ruimte van protestantse kerkgenootschappen. Een ander deel van de nieuwe migrantenkerken bevindt zich echter in de marge. Met de huur van een aula in een school, vestiging op bedrijventerreinen, huur van een zaal bij het Leger des Heils maar ook het organiseren van diensten bij mensen thuis, wordt het ruimteprobleem provisorisch opgelost. Dit is niet alleen voor de kerken een ongewenste situatie. Ook de gemeente signaleert ongewenste situaties waarbij panden op bedrijventerreinen worden betrokken waar dit gezien bestemmingsplannen niet is toegestaan; panden worden gebruikt die vanuit brandveiligheidsperspectief niet voldoen en ongewenste verkeersdruk in woonwijken wordt veroorzaakt door gebedsdiensten in huiskamers.

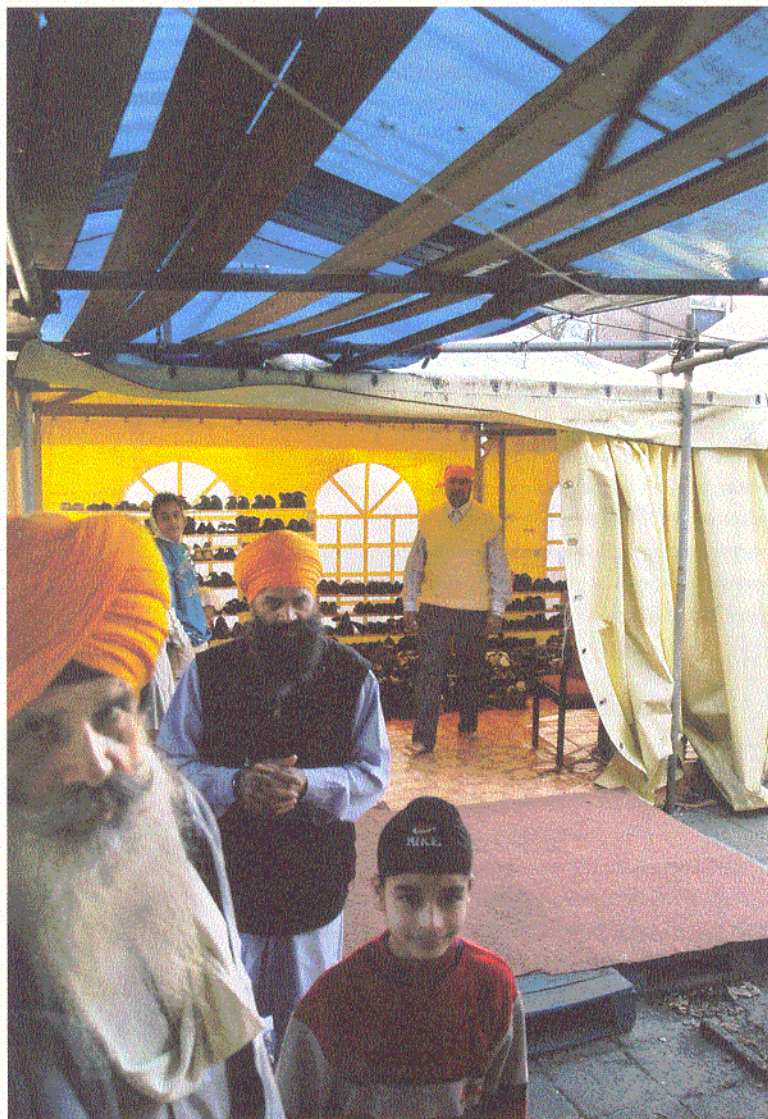
Wensbeelden, ambities en reële behoeftes van religieuze organisaties lopen soms door elkaar

Belemmeringen

De huisvestingsproblemen die door Haagse religieuze organisaties worden gevoeld zijn terug te voeren tot een aantal

Sikttempel van de Vereniging Gurdwara Sri Guru in Den Haag.

nisaties worden veelal gerund door niet-professionele krachten die vaak uit een andere traditie komen. Zo kennen veel bestuurders van Afrikaanse kerken de traditie van het bijhouden van een boekhouding niet. Dit staat afspraken met banken over krediet in de weg.

Naast de interne beperkingen bij religieuze organisaties, speelt een aantal externe factoren een rol. Een belangrijk derde punt is de markt waarbinnen de religieuze organisaties hun ruimte moeten vinden. Ruimte binnen Den Haag is in een aantal opzichten beperkt. Kavels voor nieuwbouw zullen gevonden moeten worden in de ruimte die er bij de stedelijke vernieuwing van Den Haag en op kleinere stedelijke locaties 'vrijkomt'. Hier ondervindt de functie gebedsruimte geduchte 'concurrentie' van de functie wonen: wonen heeft in beleid een hoge prioriteit en wordt daarnaast door ontwikkelaars, meer dan het realiseren van gebedsruimte, gezien als een rendabele investering. De functie gebedsruimte moet bovendien concurreren met andere voorzieningen als welzijns- of culturele voorzieningen. Met hetzelfde probleem worden de religieuze organisaties geconfronteerd die zich richten op een verhuizing naar een bestaand pand zoals een in onbruik geraakte school, bibliotheek of kerk. Andere partijen trachten ook een claim te leggen op dergelijke panden. Een voorbeeld hiervan zijn kunstenaars die betaalbare atelierruimte zoeken. Een vierde punt is een planologische beperking. Panden die mogelijk geschikt zijn als gebedsruimte hebben, met uitzondering van bestaande kerkgebouwen, niet de bestemming 'gebedsruimte' of een andere ruimere bestemming die gebedsruimte toestaat. In sommige gevallen zal een bestemmingswijziging mogelijk zijn, maar in veel gevallen zullen stedenbouwkundige, verkeerskundige of planologische bezwaren een bestemmingswijziging in de weg staan. Het benutten van in onbruik geraakte Nederlandse kerkgebouwen zou deze problemen niet geven. Hier doet zich echter een specifiek knelpunt voor. Het bisdom staat profaan gebruik van haar gebouwen niet toe. Dit betekent dat gebouwen van de rooms-katholieke kerk, die vanwege een monumentale status niet worden gesloopt en de functie gebedsruimte behouden, alleen mogen worden verkocht of verhuurd aan organisaties die zijn aangesloten bij de Raad van Kerken. Voor moskeeën, mandirs en niet-katholieke kerken is het kopen of huren van voormalig rooms-katholieke kerkgebouwen hierdoor geen optie. Daarnaast is voor de eigenaren van kerkgebouwen de verkoop van grond aan ontwikkelaars van woningbouw lucratiever.

Botsing en spagaat

De gemeente speelt een aantal rollen in de beschreven problematiek. Ten eerste dient de gemeente algemene ruimtelijkeordeningsbelangen te beschermen: ruimtegebruik moet op een aantal algemene belangen zoals bouwkundige, stedenbouwkundige, economische en verkeerstechnische worden afgewogen. Vanuit dit perspectief

knelpunten en ontwikkelingen die ook meer algemeen geldend zijn voor religieuze migrantenorganisaties in Nederland.

Ten eerste ontbreekt het veel organisaties aan de financiën om geschikte ruimte te betalen. Dit probleem doet zich het sterkst bij de nieuwe migrantenkerken voor. De achterban is klein en weinig draagkrachtig. De organisaties zijn voor een belangrijk deel afhankelijk van de kleine wekelijkse giften van bezoekers van de gebedsdiensten. Deze geldstroom is niet alleen beperkt maar ook instabiel. Mogelijkheden om de huisvestings situatie te verbeteren zijn daarom beperkt. Een aantal grote gevestigde moskeeën en mandirs vormt hierop een uitzondering. Een brede en deels maatschappelijk succesvolle achterban zou hen financieel de mogelijkheid moeten bieden te verhuizen naar een geschikter pand.

Ten tweede ontbreekt het, met uitzondering van de eerder genoemde grote moskeeën en mandirs, bij veel religieuze organisaties aan kennis van wet- en regelgeving. Evenmin is er veel ervaring met het onderhandelen en overleggen met makelaars, banken, gemeente en andere partijen. De orga-

Provisorische
bouwkundige
oplossingen.

kan de vestiging van een moskee op bijvoorbeeld een bedrijventerrein ongewenst zijn. Daartegenover staat een meer algemeen sociaal belang dat de gemeente onderkent. Ook zijn sommige religieuze organisaties de enige spreekbuis waarlangs de gemeente en andere publieke instanties, zoals bijvoorbeeld de GGD, met bepaalde migrantengroepen in contact kan komen.³ Gemeenten, ook Den Haag, worden zich steeds meer bewust van het maatschappelijke belang van gebedsruimten. Naast de beschreven conflicterende rollen en belangen van de gemeente, ziet de overheid zich echter op nog een andere manier beperkt in haar mogelijkheden de sociale functie van gebedsruimten te steunen. Religie wordt in Nederland namelijk over het algemeen niet als een publieke aangelegenheid beschouwd. Handelend vanuit het principe van 'scheiding van kerk en staat' zal de gemeente Den Haag de huisvesting van gebedsruimten niet financieel steunen. Subsidiering van gebedsruimte of het uitgeven van grond tegen een grondprijs lager dan de gangbare prijs voor maatschappelijke voorzieningen, wordt niet overwogen.

Het bisdom staat profaan gebruik van haar gebouwen niet toe

Ruimte voor gebed

Gezien bovenstaande beperkingen en knelpunten lijkt een verbetering van de huisvesting van gebedsruimten ver weg. Toch zijn er voor gemeenten als Den Haag mogelijkheden om minimaal de voorwaarden voor verbetering van de huisvesting van gebedsdiensten te scheppen. Allereerst zal de gemeente in de planvorming de functie gebedsruimte vaker op de kaart moeten zetten. In Den Haag bijvoorbeeld biedt de ontwikkeling van Den Haag Zuidwest, bedrijventerrein Binckhorst en Transvaal mogelijkheden gebedsruimte in te passen. De gemeente moet hierbij in de planfase het belang van de functie gebedsruimte inbrengen. Op een zelfde manier kan de gemeente binnen haar eigen onroerend goed nagaan of leegkomende school- of welzijnsgebouwen geschikt zouden zijn om te verhuren als gebedsruimte. Ook kan de gemeente een voor gebedsruimten ongunstige ontwikkeling bijsturen. Als gevolg van leegloop van Nederlandse kerken komen ook in Den Haag regelmatig kerkgebouwen leeg. Zoals eerder beschreven is transformatie van deze kerkgebouwen voor eigenaars een aantrekkelijke optie. De gemeente heeft de mogelijkheid deze bestemmingswijzigingen tegen te gaan, wat mogelijkheden voor ruimtezoekende organisaties biedt. Daarnaast kunnen gemeenten overwegen een gemeenschappelijke voorziening voor gebed te initiëren zoals dat in Amsterdam Zuidoost is gebeurd. In de Amsterdamse Bijlmer is onlangs de eerste paal geslagen van een verzamelgebouw dat onderdak biedt aan aantal Afrikaanse kerken. Het

[10 JAAR TIJDSCHRIFT]

'Dit waren de verkiezingen van de immigratie en het falen van de inburgering en assimilatie.'

(Jan Beerenhout, Tijdschrift voor de Volkshuisvesting nr. 5, 2002, p. 52)

stadsdeel, een woningcorporatie en een investeringsfonds dragen het initiatief organisatorisch en/of financieel. In dit project heeft woonstichting Rochdale een belangrijke aandeel. Deze corporatie, met veel bezit in Amsterdam Zuidoost, wil op deze manier haar bijdrage leveren aan de voorzieningen en de leefbaarheid in de wijk. Daarbij wordt zij niet 'gehinderd' door het principe scheiding van kerk en staat. Hoewel de kerntaak voor de corporatie ligt bij wonen, is dit een voorbeeld van een vernieuwende manier waarop corporaties kunnen bijdragen aan leefbaarheid in de wijk. Een dergelijke investering past ook binnen de visie die de minister van VROM heeft op de rol van de corporaties.⁴ Hierbij wijst zij op de bijdrage die corporaties, onder andere door het realiseren van maatschappelijk vastgoed met een wijkgebonden functie, aan de leefbaarheid van wijken moeten leveren. Gebedsruimten zijn in veel gevallen te rekenen tot deze categorie.

De gemeente Den Haag heeft inmiddels een aantal maatregelen genomen om de ruimte voor gebed te vergroten. Leegkomende gemeentelijke panden worden beoordeeld op geschiktheid als gebedsruimte; in bestemmingsplannen worden mogelijkheden voor vestiging van gebedsruimten verruimd en in herstructureringsgebieden wordt ruimte voor gebed gereserveerd. Hoewel een uitputtende kwantificering van de ruimtebehoefte niet mogelijk is gebleken, spant de gemeente Den Haag zich in voor een forse uitbreiding van ruimte ten behoeve van gebed. Bovenstaande maatregelen moeten in de komende vijf à tien jaar in totaal 20.000 vierkante meter extra voor de faciliteiten voor gebedsdiensten opleveren.

Noten

1. Gemeente Den Haag. OIV (2005). De Haagse Integratiekaart 2005.
2. Zie J. Bos (2005). Gebedsruimte in Den Haag. Amsterdam: Regioplan publicatienr. 1313.
3. Migranten zonder verblijfstatus bijvoorbeeld blijken door instanties moeilijk op een andere manier benaderd te kunnen worden.
4. Zie brief aan de Tweede Kamer d.d. 12 december 2005, Ministerie van VROM DBO 2005191043.

Wilt u reageren op dit artikel?

Ga naar www.nirov.nl/tvv → de stem van de lezer